

Melmoth

Sarah Perry

Melmoth

Vertaald door Roland Fagel en Natasha Gerson

2018 Prometheus Amsterdam

In memoriam
Charles Robert Maturin

Oorspronkelijke titel *Melmoth*

© 2018 Sarah Perry

© 2018 Nederlandse vertaling Uitgeverij Prometheus en

Roland Fagel en Natasha Gerson

Omslagontwerp en illustratie Roald Triebels

Foto auteur Jaime Drew

Opmaak binnenwerk ZetSpiegel, Best

www.uitgeverijprometheus.nl

ISBN 978 90 446 3721 2

*Houd je geest in de hel,
en wanhoop niet*

Silvanus van Athos, geciteerd
in *Love's Work* van Gillian Rose

J.A. Hoffman
p/a Nationale Bibliotheek van de Tsjechische Republiek

december 2016

Mijn beste dr. Pražan,

Het spijt me ten diepste dat ik je dit document ter hand moet stellen en je zo tot getuige moet maken van wat ik gedaan heb.

Vaak heb je me gevraagd: ‘Josef, wat schrijf je toch? Waar ben je al die tijd toch mee bezig?’ Waarde vriend, ik wilde het je niet vertellen, omdat ik de wachter ben bij de deur. Maar nu staat mijn pen droog, de deur is open en er wacht iets wat de bescheiden achting die je voor me koestert zal wegvagen. Dat kan ik best verdragen, want ik heb je achting nooit verdiend – maar ik vrees voor jou, want voorbij de drempel schijnt slechts één enkel licht, en dat is veel ijzingwekkender dan het donker...

Tien dagen zijn verstreken en al die tijd heb ik alleen maar aan mijn wandaad gedacht, mijn wandaad, mijn gruwelijkste wandaad! Ik slaap niet. Ik voel haar ogen op mij rusten en keer mij om in hoop en vrees, maar bemerk dat ik helemaal alleen ben. Ik loop in het donker door de stad en denk haar voetstappen te horen en bemerk dat ik mijn hand uitstrek – maar ze heeft mij haar hand al een keer aangeboden en ik betwijfel of ze dat een tweede keer zal doen.

Ik vertrouw dit document toe aan de bibliotheek, met de instructie om het aan je over te dragen wanneer je weer achter je bureau zit.

Vergeef me! Ze komt eraan!

J.A. Hoffman

Deel I

Kijk! Het is winter in Praag: de nacht kruipt omhoog in de moeder van alle steden en over haar duizend torenspitsen. Kijk omlaag naar de duisternis rond je voeten, in alle straten en stegen, alsof er een zacht zwart stof met een bezem overheen wordt geveegd; kijk naar de stenen apostelen op de oude Karelsbrug, naar alle blauwogige kauwen op de schouders van de heilige Johannes Nepomuk. Kijk! Ze komt de brug over, haar hoofd voorovergebogen naar de steeds wittere straatkeien: Helen Franklin, tweeënveertig, klein noch lang, haar blond noch donker; aan haar voeten de laarzen die dienstdoen van november tot maart; aan haar arm het roestvrijstalen polshorloge van haar moeder. Glinsterend zout van harde sneeuw valt op haar mouw, haar schouder; een ceintuur om haar nette jas, even kleurloos als zijzelf, met negen jaar sleet; in haar schoudertas haar werk van deze middag (de vertaling van de gebruiksaanwijzing van een wasmachine, uit het Duits in het Engels) en een groene niet-opgegeten appel.

Wat zuigt je blik naar deze kleurloze gestalte, terwijl boven je hoofd de lage wolken splijten en uit de gekantelde kom van een

zilveren maan melk wordt uitgeschonken over de rivier? Niets, dat wil zeggen – niets, behalve dan dit: deze uren, deze trage minuten van een korte dag, moeten de laatste zijn waarin ze niets van Melmoth weet –, wanneer donder nog gewoon donder is en schaduw slechts een donkere vlek op de muur. Als je het haar nu zou kunnen vertellen (kom naar voren! Neem haar bij de pols en fluister het in haar oor!), dan zou ze wellicht even blijven staan, wit wegtrekken en haar ogen in verwarring fixeren op de jouwe; misschien zou ze een blik werpen op de in kunstlicht gehulde burcht hoog boven de Moldau, rechtsomkeert maken op haar hakken van een paar centimeter hoog en zich weer door de oprukkende menigte persen. Maar – o, het heeft geen zin: ze zou slechts glimlachen, half geamuseerd (als altijd), je van zich afschudden en doorlopen naar huis.

Helen Franklin blijft even staan op de plek waar de brug de oever bereikt. Trams ratelen in de richting van het Nationale Theater, waar de hoboïsten in de orkestbak op hun rieten zuigen en de eerste violiste met haar strijkstok drie keer tegen de lessenaar tikt. Het is twee weken na Kerstmis, maar de mechanische boom op het Oude Stadsplein blijft maar ronddraaien en speelt nog een laatste vrolijk Strauss-riedeltje en vrouwen uit Hove en Hartlepool klemmen papieren bekertjes gloeiend hete wijn in hun handen. Vanaf de Karlovastraat komen ham- en houtgeuren overgewaaid, geuren van deeg met kandijbeslag dat boven houtskool ligt te schroeien; een uil op een gehandschoende pols kan worden aangesproken met de achting die het verkleed opwekt en dan voorzichtig worden vastgehouden in ruil voor een handjevol munten. Het is een toneeldecor, in elkaar gestoken met touwen en katrollen; genoeg voor een plezierig avondje zelfbedrog, maar meer ook niet. Helen laat zich niet bedriegen, dat is haar nooit gebeurd, de vreugden van een bohemienbestaan kent ze niet. Ze is nooit blijven staan om naar de

werking te kijken van de astronomische klok – de maker werd met spelden in zijn ogen gestoken zodat hij de stad niet kon beschamen door elders een betere te bouwen –, nooit heeft ze haar geld besteed aan matroesjkapoppetjes in de kleuren van een Engels voetbalteam, in de schemering staart ze nooit doelloos over de Moldau. Schuldig aan een misdaad waarvoor ze nooit, zo vreest ze, voldoende genoegdoening kan geven, belandde ze hier in ballingschap, uit vrije wil zit ze hier een levenslange straf uit, ze is haar eigen rechter en haar eigen jury.

Het licht verandert – de menigte blijft aandringen –, Helen wordt meegesleurd door de lawaaige getijdenstroom en stuit op een ijzeren balustrade, ze haalt haar handschoenen uit haar zak. Op dat moment hoort ze – boven het rumoer uit van de welgestelde Koreanen die op weg zijn naar de met koper beslagen rivierschepen aan de kade – hoe haar eigen naam aanwaait vanaf het water. ‘Helen – Helen Franklin!’ een onstuimige schreeuw, alsof ze misschien haar portemonnee heeft laten vallen. Ze kijkt op, gehandschoende hand aan de mond, en ziet hoe een lange man in een blauw overhemd – zonder jas – staat te rillen onder een lantaarnpaal, met een groot donker voorwerp tegen zijn borst geklemd. Oog in oog, een arm gaat omhoog. ‘Ja?’ – gebiedend, ongeduldig. ‘Ja! Kom hier, alsjeblieft. Kom nu meteen, alsjeblieft.’ De man plukt aan de stof van zijn overhemd, alsof de halfdoorzichtige zijde zijn huid irriteert; zijn lijf onder het hemd is heftig aan het schokken.

‘Karel,’ zegt Helen, nog zonder in beweging te komen. Karel Pražan vormt precies de helft van haar vrienden- en kennissenkring. Hun vriendschap ontstond in het café van de Nationale Bibliotheek van de Tsjechische Republiek, waar die ochtend geen andere tafeltjes meer vrij waren. Hij is lang, uitgebalanceerd slank, zijn donkere haar glimt altijd tegen zijn schedel; hij draagt zijden overhemden, suède of kalfsleren schoenen, al

naargelang het seizoen; hij is niet knap, maar wekt wel die illusie, en ziet er altijd uit alsof hij zich net geschoren heeft. Zelfs van deze afstand, omstuwd door kinderen in felgekleurde gewatteerde jassen, vallen echter de grauwe bleekheid op van zijn gelaat, en de ingevallen ogen van een man die niet slaapt. De kou heeft zijn lippen bestrooid met een blauwachtig poederstof; de arm waarmee hij het voorwerp tegen zijn schokkende borst klemt lijkt verstijfd, alsof alle gewrichten verstrengeld zijn. ‘Karel,’ zegt ze, en ze loopt ongehaast op hem af. Tien stappen verder ziet ze dat hij een dossiermap vasthoudt, van ruw zwart leer, met sleetse plekken op de hoeken, driemaal omwikkeld met een zwarte veter. Het lantaarnlicht glanst op een merkteken op een van de hoeken, maar ze kan het niet goed onderscheiden. ‘Karel?’ zegt ze. ‘Sla mijn sjaal om. Wat is er aan de hand – waar is je jas –, ben je gewond?’ Dan valt haar iets in dat meer voor de hand ligt. ‘Is er iets met Thea?’ Ze stelt zich Thea voor, zijn vriendin, en beslist zijn betere helft, levenloos in haar rolstoel op de begane grond, haar ogen gefixeerd op een bepaald punt achter het gestucte plafond, ’s nachts – waar ze altijd al zo bang voor waren – bezweken aan weer een bloedprop in haar hersenen. ‘Thea?’ Karel reageert ongeduldig. ‘Het gaat prima met haar – nee, die wil ik niet’ –, hij weert de aangereikte sjaal bars af en neemt Helen dan helemaal in zich op, alsof hij niet kan begrijpen waarom ze hem lastigvalt.

‘Je wordt ziek.’

‘Hier, neem terug. Ik doe het niet. Het maakt me niet uit. Luister: we moeten er denk ik even bij gaan zitten.’ Hij kijkt om zich heen, alsof hij gewoon in kleermakerszit op straat wil plaatsnemen; dan tilt hij de leren dossiermap omhoog, en schudt ermee in haar richting. Ze ziet hoe zwaar het ding is, het zit volgepropt met documenten en heeft vochtplekken van het water. Hij wijst

met zijn duim op een glimmend verguld monogram in een hoek: *J.A.H.* Het geeft haar een onbehaaglijk gevoel om te zien hoe hij de map vasthoudt met een mengeling van hebzucht en afkeer, alsof het iets is waar hij zijn hele leven naar heeft gesnakt, terwijl hij nu, na het voldoen van de vraagprijs, heeft bemerkt dat het stinkt. ‘Het klopt niet. Ik moet het tegen iemand vertellen en uitgerekend jij kunt het verdragen. Ik bedoel,’ – hij onderbreekt zichzelf en begint vreugdeloos te lachen – ‘ik geloof dat ze je pal in de ogen zou kunnen kijken en dan zou je het nog steeds niet geloven! Geen woord!’

‘Ze? Wie is die “ze”? Heb je dit dossier meegenomen? Is het van een vriend of vriendin van je? Je moet eens ophouden spelletjes te spelen.’

‘O...’ Hij houdt zich op de vlakke. ‘Je merkt het vanzelf.’ Hij begint door te lopen, brult over zijn schouder dat ze hem moet bijhouden, alsof ze een kind is, een vermoeiend kind bovendien. Ze slaat achter hem een met kasseien geplaveide steeg in, onder een stenen boog door, nog geen tien meter van het toeristengewoel, een steeg die je nooit van zijn leven zou vinden, als je dat al ooit zou proberen. Hij duwt een beschilderde deur open, glipt door de zware tochtgordijnen en gaat – wenkend – in een schemerig hoekje zitten. De omgeving doet vertrouwd aan – de beslagen vensters, de groene asbakken, de peertjes van veertig watt onder hun lampenkappen van groen glas – en Helens angst begint te wijken. Ze gaat naast haar (nog steeds rillende) vriend zitten, trekt haar handschoenen uit, strijkt de mouwen van haar vest over haar polsen en draait zich naar hem toe.

‘Je moet iets eten. Je was al veel te mager. Nu ben je nog dunner.’

‘Ik wil niet eten.’

‘Doet er niet toe...’ Helen wenkt een meisje in een wit rokje, bestelt bier voor Karel, voor zichzelf een glas kraanwater.

‘Je vindt me belachelijk,’ zegt Karel. Hij fatsoeneert zijn haardos, waaruit alleen maar blijkt dat hij wel vijf jaar ouder is geworden in nog geen week tijd – zijn slanke gezicht oogt benig, zijn haarstoppels glanzen wit. ‘En misschien ben ik dat ook wel. Kijk eens hoe ik eraan toe ben! Ik slaap niet, zoals je kunt zien. Ik zit ’s nachts te lezen en te herlezen... Ik wilde Thea niet storen, dus ik las onder de dekens. Met een zaklamp, snap je. Als een klein jongetje!’

‘En wat las je dan?’ Het bier wordt gebracht; in het water drijft één ijsblokje.

‘En wat las ik dan, vraagt ze! Geen woord te veel. Helemaal in stijl. Ik voel me nu al een stuk beter – hoe kan het ook anders? In jouw bijzijn lijkt het allemaal... fantastisch, bizar. Jij bent zo doodgewoon dat jouw bestaan het ongewone onmogelijk lijkt te maken. Ik bedoel dat als een compliment.’

‘Ik geloof je op je woord. Vertel me dan’ – Helen zet haar glas nog wat meer in het midden van het papieren onderzettertje. ‘Vertel me dan tenminste wat je aan het lezen was – dit hier, wat in die dossiermap zit?’

‘Ja.’ Hij schudt een Petra-sigaretje tevoorschijn en weet dat bij de derde poging aan te steken. ‘Pak het maar. Ga door. Maak het open.’ Hij werpt haar op dat moment een bijna malicieuze blik toe, als een kind dat spinnen heeft verstopt in een zak snoepjes, denkt ze. Ze pakt het dossier – dat ijskoud aanvoelt, het heeft meer dan zijn deel gekregen van de frisse avondlucht; ze knoopt de veter los, die strak zat vastgebonden, en worstelt met al die lussen en knopen; opeens schiet alles onverwacht los, de dossiermap gaat open en een stapel vergelend papier glijdt over de tafel. ‘Dit is het,’ zegt Karel. ‘Dit is het.’ Hij prikt er met een wijsvinger in en trekt zich terug tegen de muur.

‘Mag ik kijken?’

‘Als je wilt... o, wacht even, wacht even’ – de deur wordt opengeperst, de fluwelen gordijnen bollen op. ‘Is zij het? Is zij gekomen? *Zie je haar?*’

Helen draait zich om. Er komen twee jonge mannen binnen – achttien, niet ouder, opgezwollen van trots dat ze een dagloon hebben verdiend en dat nu goed gaan besteden. Ze stampen de sneeuw van hun werkschoenen, ze roepen schalks de serveerster, en richten hun aandacht vervolgens op hun mobieltjes. ‘Alleen maar een paar mannen,’ zegt Helen. ‘Twee doodgewone mannen.’

Karel schiet in de lach, haalt zijn schouders op en komt voor de zoveelste keer overeind in zijn stoel. ‘Let maar niet op mij,’ zegt hij. ‘Slaapgebrek, begrijp je... ik dacht alleen... ik dacht dat ik iemand zag die ik kende.’

Helen neemt hem een tijdje in zich op. Zijn gezichtsuitdrukking wisselt tussen spanning en gêne, haar nieuwsgierigheid voelt ze vlijmen als een hongervlaag. Haar voorkomendheid krijgt echter de overhand – hij gaat wel praten, denkt ze, zodra hij dat kan – en ze richt haar aandacht op het manuscript. Het is geschreven in het Duits, in een hellend schoonschrift, dat al even moeilijk leesbaar is als het aan te leren moet zijn; het heeft doorhalingen en genummerde voetnoten: het ziet eruit als een palimpsest uit een museumarchief, maar het jaartal op de titelpagina is 2016. Een getypt velletje met een tekst in het Tsjechisch, aangehecht met een paperclip, is gedateerd op vorige week en gericht aan Karel.

‘Dit is niet bedoeld voor mij,’ zegt Helen en ze legt het velletje ondersteboven. Ze voelt zich onrustig en daardoor klinken haar woorden scherper dan ze bedoeld had: ‘Waarom vertel je me niet gewoon wat er aan de hand is – je gedraagt je als een kind met een nachtmerrie. Word toch gewoon wakker!’

‘Kon ik dat maar, kon ik dat maar. Goed dan.’ Hij haalt diep

adem, legt beide handen plat op het document en blijft even heel stil zitten. Dan zegt hij – terloops, achteloos, alsof het niets van doen heeft met deze kwestie: ‘Vertel me eens: zegt de naam Melmoth je iets?’

‘Nee, dat zou ik me denk ik wel herinneren. Melmoth – niet Tsjechisch toch? En ook niet echt Engels, toch...’ Ze spreekt de naam een derde keer uit, en een vierde, alsof het een nieuwe sensatie is voor haar tong die wel eens bitter zou kunnen smaken. Die herhaling heeft een opmerkelijke uitwerking op haar metgezel, lijkt hem tot leven te wekken, een gretig schijnend licht te laten ontspringen in zijn gekneusde oogkassen.

‘Nee, hoe zou je dat ook kunnen weten: een week geleden zei het mij ook niets – een week! Niet langer!’ Weer dat vreugdeloze lachje. Zijn handen beroeren de vellen papier op een manier die Helen doet denken aan een kniezerige poging een kribbige kat te sussen. ‘Krijg je nooit zo’n prikkend gevoel in je nek – alle haartjes rechtovoreind – alsof er een kille wind door de kamer trekt die het op jou gemunt heeft, alleen op jou? Het hoeft niets te betekenen, zeg je tegen jezelf – hoe zeg je dat ook alweer... alsof de rillingen je opeens over het lijf lopen –, maar als je eens wist!’ Hij schudt zijn hoofd; steekt weer een sigaret op, inhaleert diep, drukt hem weer uit. ‘Het heeft geen zin. Je zou me toch niet geloven, en het zou ook dwaas zijn om dat wel te doen – hier: neem dit, neem de brief.’ Hij schuift de getypte brief onder de paperclip vandaan. ‘Ik ga nog wat te drinken halen (God weet dat ik het nodig heb) en laat je even rustig lezen – pak aan, ga door, jullie vrouwen zijn toch altijd nieuwsgierig, jullie leggen je oor toch altijd tegen de deur?’

Helen balanceert tussen een duistere zee en de zekerheid van vaste grond onder haar voeten. In de jaren dat ze hem kent heeft Karel nooit enige vorm van angst getoond, geen greintje bijgeloof, nooit waarde gehecht aan legenden. De verandering die hij

heeft ondergaan is niets minder dan de overgang van sterfelijkheid naar onsterfelijkheid; opeens beseft ze dat hij gaat sterven, dat de dood zijn stempel al op hem gedrukt heeft, op zijn nog ongeleefde dagen, als een watermerk op vellen blanco papier. Hij leunt voorover tegen de bar, met een kromming in zijn schouders die ze des te verontrustender vindt omdat ze die nooit eerder heeft opgemerkt. Ze beseft hoe lang hij had geleken, hoe kaarsrecht zijn houding was geweest, toen hij haar voor het eerst had aangesproken in het café van de bibliotheek, omdat er geen andere tafeltjes meer vrij waren. ‘Staat u me toe?’ had hij in het Tsjechisch gevraagd, waarna hij zonder haar antwoord af te wachten was gaan zitten om zijn aandacht te schenken aan een onbegrijpelijk ingewikkeld diagram (snijdende cirkels en convergerende lijnen) – en een stuk appeltaart. Haar eigen kop zwarte koffie, bitter en koud, stond naast een brochure die ze van het Duits in het Engels aan het vertalen was, tegen een tarief van tien cent per woord. Ze hadden eruitgezien, meende Helen, als een pauw en een spreekwoord: dr. Karel Pražan in een paarse kasjmieren trui, Helen in een kleurloos goedkoop bloesje. Een ontmoeting die ongetwijfeld verder tot niets zou hebben geleid, als Thea niet was opgedoken. Toen Helen opkeek, zag ze een vrouw staan van gemiddelde lengte en iets meer dan middelbare leeftijd, met haar handen in de zakken van haar wollen trui met brede zoom, terwijl ze zich vooroverboog om Karel op zijn kruin te kussen. Ze had kort rood haar en rook naar eau de cologne. Helen schonk ze een vrolijke, goedkeurende blik. ‘Heb je een nieuwe vriendin opgedaan?’ vroeg ze in het Engels aan Karel. Helen had moeten blozen, want hoe vriendelijk de vraag ook gesteld was, er had ook iets van ongeloof in doorgeklonken. Karel had opgekeken van zijn notitieblok en Helen opgenomen met een vaag soort verwondering, alsof hij in de tussenliggende minuten vergeten was dat zij tegenover hem zat; hij zei snel in

het Tsjechisch dat het hem speet haar te storen en dat ze haar verder met rust zouden laten.

Helen kon het niet laten dit elegante stel op het verkeerde been te zetten: ‘Voor mij hoeven jullie niet te vertrekken; ik ga toch net weg,’ en begon vervolgens haar werk in haar schouder-tas te stoppen.

Thea klaarde plotseling helemaal op en begon te gloeien van verrukking; Helen zou later ontdekken hoe kenmerkend dit was voor haar vermogen om op elk moment te kunnen genieten en daar elke aanleiding voor aan te grijpen. ‘O, maar dat accent – je hebt me vanuit mijn ballingschap naar huis gebracht! Londen? Essex misschien? Blijf alsjeblieft nog even zitten – ik haal nog een koffie voor je. Karel, dring erop aan dat ze blijft zitten – ze gaat weg en dat wil ik niet!’ Op dat moment hadden Karel en Helen een blik van verstandhouding gewisseld – *zinloos om tegen te stribbelen, ben ik bang; geeft niet, ik begrijp het wel* –, een betere basis voor vriendschap dan Helen in jaren had ervaren.

Weerstand bieden was inderdaad zinloos. Dat weekend werd Helen Franklin – die plezier en gezelschap even volhardend meed als een trappist een conversatie – verwelkomd in een appartement waar Thea in een grote koperen pan op het fornuis stond te roeren terwijl Karel aan een rustieke tafel de diepte van de kromme van een bolle glazen schijf zat te meten. Hij was, zo ontdekte ze, verbonden aan een universitaire vakgroep, en gespecialiseerd in de geschiedenis van de glasproductie en het gebruik van glas in huishouden en industrie. ‘Dit is een telescopische spiegel,’ had hij gezegd, terwijl hij zijn bezoekster begroette met een minimum aan belangstelling, en zonder de minste aanstalten om zijn bezigheid te staken, ‘dus de kromme moet de diepte zijn van een parabool, niet van een bol.’

Helen trok haar jas en handschoenen uit en overhandigde